

СТАЛИЙ СІЛЬСЬКИЙ РОЗВИТОК ЯК ДОМІНАНТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

О. М. Кононенко, молодший науковий співробітник
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

У країнах – членах Євросоюзу формування спільних засад розвитку сільських територій було започаткована Римською угодою, яка заснувала Європейські економічні співтовариства ЄЕС (1957 р.). В основу політики розвитку сільських територій закладені цілі, пов'язані зі створенням високих соціальних стандартів життя, збільшенням їх внеску в економіку країн, відновленням виробничої і соціальної інфраструктури, охороною природних ресурсів, примноженням історично-культурної спадщини тощо [1].

Європейська політика розвитку сільських територій фінансується за рахунок Європейського аграрного фонду їх розвитку (the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), бюджетом якого передбачено 99,6 млрд євро на період 2014–2020 рр. На цей період розроблено 118 різних програм розвитку сільських територій в усіх країнах ЄС, серед них 20 представили по одній, а решта країн – по дві і більше програм [1]. **Ошибка! Источник ссылки не найден., 5].**

Для прикладу, розглянемо програми сільського розвитку Франції, Німеччини та Польщі. Адже на них припадає 29,428 млрд євро, або майже 40 %, що сумарно заплановано для країн першої десятки рейтингу. Аналіз стратегічних цілей, спільних завдань і основних заходів щодо сільських територій трьох найбільших країн ЄС дає підстави стверджувати про спрямування коштів винятково на сталий (збалансований) їх розвиток.

Економічна компонента включає: запровадження інновацій в сільському, лісовому і рибному господарствах та на сільських територіях; підтримка виробників у районах із несприятливими природно-кліматичними умовами; розвиток в сільській місцевості несільськогосподарських видів діяльності; підтримка конкурентоспроможності малих ферм, їх кооперативів та молодих фермерів; відшкодування збитків, завданих стихійними лихами; надання податкових преференцій фермерам, які беруть участь у розвитку сільських територій за місцем їх реєстрації.

Соціальне спрямування забезпечується: інвестиціями в інфраструктуру сільських територій; інформуванням про фінансові можливості програм розвитку сільських громад; розвиток сфери різноманітних послуг; підтримання і примноження культурної спадщини; розвиток інфраструктури зеленого, чи аграрного туризму; інвестицій в освіту, консультаційні послуги і дорадництво тощо.

Екологічна складова передбачає ресурсну можливість щодо: збереження і відтворення родючості ґрунтів та раціонального використання інших природних ресурсів; започаткування і ведення органічного сільськогосподарського виробництва; заохочення фермерів до екологізації їх діяльності та дотримання принципів сільськогосподарських доброчесних практик; управління модернізацією сільських ландшафтів; збереження біорізноманіття.

Серед пріоритетних напрямів сталого розвитку сільських територій в ЄС особливе значення, як зазначалося раніше, приділяється доброчесним сільськогосподарським практикам. Адже сучасне сільське господарство в гонитві за конкурентною урожайністю культур і продуктивністю тварин інтенсивно експлуатує природні ресурси, невпинно нарощує техногенне навантаження на довкілля, надмірно використовуючи синтетичні добрива, агрохімікати, біологічно активні добавки, в т.ч. стимулятори росту, заборонені лікарські препарати тощо. Бізнесові технології в аграрному виробництві, як правило, виправдовуються необхідністю розв'язання продовольчої проблеми, але водночас загострюють іншу, не менш важливу для всього людства – глобальну екологічну проблему.

Вимоги щодо належних аграрних практик з метою збереження і відтворення родючості ґрунтів, раціонального використання водних, лісових ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та збереження біорізноманіття містяться в нормативно-правових актах ЄС, які розміщені в додатку XXXVIII до глави 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» Угоди про Асоціацію України з ЄС. Акти ЄС формують систему так званих правил

«взаємної згоди» виробників, споживачів продовольства і місцевих громад. Лише при їх дотриманні фермери можуть брати участь у програмах розвитку сільського господарства. І навпаки – у разі порушення екологічних вимог застосовуються санкції, розмір яких залежить від завданої шкоди довікільно на конкретних сільських територіях. Використовуються також додаткові податкові механізми для тих господарюючих суб'єктів, які в значних обсягах застосовують мінеральні добрива, засоби захисту рослин, стимулятори росту, інші препарати, що потенційно несуть загрозу здоров'ю та життю людей і тварин [3].

Усе більшою популярністю у європейських фермерів користується органічне виробництво, що є складовою земельних відносин, має одночасно економічний, соціальний і екологічний ефект та визнано необхідною передумовою сталого (збалансованого) розвитку сільських територій європейського континенту.

За більш, ніж 30 років запровадження органічного виробництва в Європі своєрідний бум припадає на 1999–2009 рр., адже ріст становив 2,5 рази – з 3,7 до 9,3 млн га. Останні роки, темпи дещо уповільнилися, хоча попит на світовому ринку органічної продукції набагато перевищує її пропозицію й має тенденцію до зростання. Зокрема, у 1999 р. він оцінювався в 15 млрд дол. США на рік, у 2006 р. становив близько уже 30 млрд дол., а в 2015 р. сягнув 81,6 млрд дол. США. Темпи зростання становлять 10–15% щорічно. Ліва частка органічної продукції реалізується у розвинутих країнах світу. Зокрема, близько 90 % загального її споживання припадає на країни Західної Європи та Північної Америки [4, 6]. З урахуванням усе зростаючих вимог споживачів до якості й безпечності продовольства та збільшення попиту населення країн, які демонструють наздоганяючу динаміку росту своїх економік порівняно з світовими лідерами, ЄС запровадив низку програм підтримки органічного виробництва та низку актів щодо його регулювання.

Дані досліджень свідчать про значну фінансову підтримку європейським фермерам, які переорієнтовують своє виробництво на органічні стандарти. Причому в усіх досліджуваних країнах субсидії на перехідний період від традиційних технологій ведення господарства до органічного виробництва значно більші, хоча й неоднакові за розмірами. Це пов'язано з тим, що в перехідний період товаровиробники інвестують значні кошти, але реалізують продукцію за цінами нижчими, ніж органічна. Отримуючи менші прибутки вони несуть додаткові витрати на засоби виробництва, навчання

працівників, набуття ними необхідних компетентностей з органічного виробництва.

Експерти відмічають, що масштабне розширення Євросоюзу у 2004 р. дало новий поштовх для науково-прикладних розвідок таких організаційно-виробничих структур та технологій ведення сільського господарства, котрі сприятимуть стабілізації кількості зайнятих завдяки збереженню малих і середніх масштабів виробництва. Особливо актуальною є ця проблема для країн із значним аграрним потенціалом та порівняно великою часткою працівників, зайнятих у галузі сільського господарства. Небезпідставно вважається, що в умовах жорсткої конкуренції на регіональних і глобальних агропродовольчих ринках модернізувати західноєвропейську модель господарства, зберігши при цьому робочі місця в малих організаційно-правових формах аграрного виробництва (особливо сімейного типу), можна за умов повернення до екстенсивних технологій та освоєння методів органічного сільського господарства [4,7].

Додатковим засобом впливу на мотивацію фермерів щодо збільшення виробництва органічної продукції і відповідного створення нових робочих місць стало делегування країнам – членам ЄС права самим визначати розміри прямих субсидій національним товаровиробникам, залежно від дотримання ними певних екологічних нормативних вимог і стандартів, а також спрямування до 20% загальних обсягів фінансування на сталий розвиток сільських територій.

Практика європейських держав довела: незважаючи на вищі затрати при виробництві органічної продукції, ефективніше працюють саме малі (сімейні) та середні фермерські господарства з розміром сільськогосподарських угідь 30–35 га. І лише у Великобританії їх площі у 4–5 разів більші. Проте головне, що при цьому зберігаються існуючі та створюються нові робочі місця, отримується потужний імпульс для розвитку соціальної інфраструктури сільської місцевості, відновлюються агроландшафти, а відтак – дотримуються вимоги щодо сталого розвитку аграрної економіки. А це особливо важливо в умовах загострення конкурентної боротьби на регіональних і глобальному агропродовольчих ринках [8].

Крім коштів, передбачених Європейським аграрним фондом розвитку сільських територій для малих (сімейних) фермерських господарств, вони також додатково підтримуються в рамках фінансування Спільної аграрної політики. Зокрема, на період 2014–2020 рр. виділено два основних напрями: підвищення конкурентоспроможності та життєздатності всіх видів господарювання і сприяння соціальній інтеграції, скороченню бідності і економічному

розвитку в сільській місцевості. Важливо зазначити, що це додаткові можливості для залучення коштів депресивними територіями. Віднесення до категорії малих ферм відбувається на «основі економічного параметру стандартного випуску» [2].

Отже, удосконалення аграрних відносин, невід'ємною складовою яких є екологізація виробництва та розвиток органічного виробництва в ЄС значною мірою спрямовує галузевий вектор до багатофункціональності і сталого розвитку сільських територій.

Список літератури

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: монографія / авт. кол.; За ред. О.М. Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2006. – 486 с.

2. Могильний О.М. Зайнятість сільського населення: нові виклики щодо екологізації аграрного сектора відповідно до європейських вимог / О.М. Могильний // Ринок праці та зайнятість населення. – 2014. – № 3 (40). – С. 5–10.

3. Ходаківська О.В. Екологізація аграрного виробництва : монографія / О.В. Ходаківська. – К. : ННЦ ІАЕ, 2015. – 350 с.

4. Ходаківська О.В. Органічне виробництво : світові тенденції та українські реалії / О.В. Ходаківська // Землепорядний вісник. – 2017. – № 8. – С. 22-27.

5. Європейський досвід законодавчого регулювання державної підтримки та розвитку сільських населених пунктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parlament.org.ua/>.

6. Willer, H., Lernoud, J. (2017). The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. FiBL, IFOAM 2017, 1. Auflage Leitfaden. Handbuch. 340

7. FiBL & ZMP Survey 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fibl.org/>

8. Khodakivska O.V. Socio-economic backgrounds of agricultural production ecologization / O.V. Khodakivska // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. – 2014. Vol. 36. No. 2, 3. – P. 526-534.